

2. *Архієреєв С.* Державне регулювання економіки : навч. посіб. для студ. екон. спец., що вивчають курси "Державне регулювання" та "Економічна політика" / С. Архієреєв ; Нац. техн. ун-т "Харків. політех. ін-т" ; С. І. Архієреєв (ред.), Н. Б. Решетняк (ред.). - Х. : НТУ "ХПІ", 2004. - 205 с.
3. *Бутко М.* Державне регулювання як інструмент підвищення конкурентоспроможності регіонів / М. Бутко, Л. Подоляк // Економіка України. - 2007. - № 6. - С. 36-44.
4. *Гбур З. В.* Роль моніторингу державної регіональної політики / З. В. Гбур // Упр. сучас. містом. - 2006. - № 2. - С. 68-71.
5. *Захарін С. В.* Механізм державного регулювання / С. В. Захарін. - К. : Ін-т економіки, 2003. - 161 с.
6. *Кущевой Д.* Особливості державного регулювання регіональної економіки / Д. Кущевой // Економіст. - 2002. - № 3. - С. 67-69.
7. *Матвієнко П.* Узагальнююча оцінка розвитку регіонів / П. Матвієнко // Економіка України. - 2007. - № 5. - С. 26-35.
8. *Методологія комплексної оцінки рівня соціально-економічного розвитку області та її адміністративно-територіальних одиниць : монографія / Л. М. Зайцева, В. В. Антонов, С. М. Серьогін та ін. ; за наук. та заг. ред. Л. М. Зайцевої. - Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2003. - 132 с.*
9. *Уманець Т. В.* Методологічні аспекти управління економічним розвитком регіону / Т. В. Уманець // Регіональна економіка. - 2006. - № 1. - С. 22-35.

Олександр Підкуйко,

аспірант кафедри регіонального управління,

місцевого самоврядування та управління містом НАДУ

Особливості забезпечення потреб населення в регіонах України з різною виробничою спеціалізацією

У статті здійснено типологізацію регіонів України за їх виробничою спеціалізацією. Проаналізовано сучасний стан розвитку регіонів різних типів у контексті забезпечення потреб та безпечних умов життєдіяльності населення. *Ключові слова*: інвестиції, сільське і міське населення, демографічна ситуація, рівень безробіття, доходи і витрати населення, будівництво житла, злочинність.

The features of providing of necessities of population in the regions of Ukraine with different production specialization. In the article classification of regions of Ukraine is carried out on their production specialization. Modern development of regions of different types status is analysed in the context of providing of necessities and safe terms of life of population.

Key words: investment, rural and city population, demographic situation, unemployment rate, profits and charges of population, building of habitation, criminality.

Постановка проблеми. Сучасна парадигма публічного управління головним завданням органів публічної влади визначає задоволення потреб населення, підвищення рівня і якості його життя. Пошуки ефективних підходів до розв'язання цього завдання спонукають до з'ясування впливу виробничої спеціалізації регіону на життєзабезпечення населення, адже очевидно, що вона впливає на визначення напрямів трансформації структури регіональної економіки, економічну культуру в регіоні, рівень добробуту населення. Визначення особливостей цього взаємозв'язку є важливим не тільки науковим, а й практичним завданням, оскільки це сприятиме розробці більш передбачуваної регіональної і місцевої політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій та виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідження виробничої спеціалізації регіонів здійснюються в основному в економічній науці, проте останніми роками кількість таких досліджень невелика і стосуються вони переважно теоретичних основ, підходів і методів економічного районування з певними цілями [3; 10; 12 та ін.].

Слід відзначити появу наукових праць щодо управління регіонами різного типу виробничої спеціалізації. Так, управлінню інноваційним розвитком регіону аграрно-індустріального типу присвячено докторську дисертацію М.І.Тетеріна [13]. Напрями забезпечення сталого розвитку промислового регіону стали предметом колективної монографії, що вийшла у світ у 2012 р. [11]. Однак відсутні наукові праці у науці державного управління, присвячені взаємозв'язку виробничої спеціалізації регіону та стану забезпечення потреб його населення.

Отже, метою статті є з'ясування особливостей розвитку регіонів України з різною виробничою спеціалізацією в контексті забезпечення потреб населення.

Виклад основного матеріалу. Насамперед слід здійснити класифікацію регіонів України за типами їх виробничої спеціалізації. Для цього скористаємося методичним підходом, згідно з яким співвідносяться частка сільського господарства у валовій доданій вартості регіону і, відповідно, частка промисловості (табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл областей України за виробничою спеціалізацією*

Тип виробничої спеціалізації	2001 р.		2010 р.	
	Область	Коефіцієнт агропромислової спеціалізації	Область	Коефіцієнт агропромислової спеціалізації
1	2	3	4	5
Промислово-аграрні області	Донецька	0,09	Донецька	0,09
	Луганська	0,10	Луганська	0,12
	Дніпропетровська	0,12	Дніпропетровська	0,12

* Розраховано автором за даними [1; 8].

Закінчення табл. 1

1	2	3	4	5
	Запорізька	0,18	Запорізька	0,23
	Полтавська	0,28	Харківська	0,32
	Одеська	0,41	Полтавська	0,35
	Харківська	0,42	Сумська	0,43
	Львівська	0,50	Одеська	0,44
	Миколаївська	0,52	Львівська	0,59
	Івано-Франківська	0,53	Івано-Франківська	0,69
	Сумська	0,54	Київська	0,73
	Херсонська	0,68	Хмельницька	0,76
	Чернігівська	0,71	Миколаївська	0,76
	Черкаська	0,77	Черкаська	0,79
	Київська	0,88	Житомирська	0,82
	Рівненська	0,96	Чернігівська	0,97
	Житомирська	0,98	Закарпатська	0,98
Аграрно-промислові області	<i>Закарпатська</i>	<i>1,05</i>	<i>Кіровоградська</i>	<i>1,13</i>
	<i>Вінницька</i>	<i>1,09</i>	<i>Рівненська</i>	<i>1,14</i>
	<i>Хмельницька</i>	<i>1,18</i>	<i>Волинська</i>	<i>1,28</i>
	<i>Волинська</i>	<i>1,24</i>	<i>Вінницька</i>	<i>1,33</i>
	<i>Кіровоградська</i>	<i>1,45</i>	<i>Херсонська</i>	<i>1,33</i>
	<i>Тернопільська</i>	<i>1,45</i>	<i>Тернопільська</i>	<i>1,60</i>
	<i>Чернівецька</i>	<i>1,47</i>	<i>Чернівецька</i>	<i>1,9</i>

Згідно з даними таблиці, кількість аграрно-промислових регіонів (7) за період із 2001 по 2010 р. збереглася, однак з їх числа вибули Закарпатська і Хмельницька області. Проте, якщо перша ненабагато змінила коефіцієнт агропромислової спеціалізації - на 0,07 одиниць, то друга - на 0,42, тобто стала більше промисловою. Замість цих регіонів у 2010 р. додалися Херсонська та Рівненська області. Суттєві зміни відбулися в структурі економіки Херсонської області, яка зменшила свій промисловий потенціал на користь агропромислового - на 0,65.

Слід відзначити, що протягом зазначеного періоду відбулося зменшення часток як сільського господарства (на 8% - вдвічі), так і промисловості (3%) у структурі валової доданої вартості по всіх регіонах. Натомість, згідно із статистичними даними [1; 8], за цей період в Україні на 15,2% збільшилася частка валової доданої вартості від діяльності з надання послуг.

Про подальші напрями трансформації спеціалізації регіонів може свідчити показник інвестицій в основний капітал. Так, у розрахунку на одну особу в Україні за період з 2000 по 2010 р. він збільшився у 6,9 раза. Найменші показники як у 2001 р., так і в 2010 р. мають аграрно-промислові регіони - до 2422 грн на одну особу. У промислових регіонах майже на цьому рівні мінімальний показник (Луганська область), проте максимальний показник (Запорізька область - 4063 грн) менший, ніж у двох промислово-аграрних регіонах. Зокрема, в Київській у 2010 р. він становив 6571 грн, Полтавській - 4925 грн (табл. 2; [8]).

Інвестиційний розвиток регіонів*

Типи регіонів	Інвестиції в основний капітал на одну особу (у фактичних цінах; грн)		Структура інвестицій у 2010 р. (% до загального обсягу інвестицій по регіону)	
	2001 р.	2010 р.	Сільське господарство	Промисловість
Аграрно-промислові	150,8-309,1	1545,6-2422,0	6,1-32,6	10,0-50,3
Промислово-аграрні	180,3-864,0	1603,3-6571,3	2,0-27,5	14,4-68,5
Промислові	356,1-611,4	2048,7-4062,9	5,0-10,4	36,2-70,6

* Складено автором за даними [8].

Щодо регіональної структури інвестицій, то порогові значення відсотка інвестицій, спрямованих у сільське господарство, у загальному обсязі інвестицій в аграрно-промислових регіонах вищі, ніж у регіонів іншої спеціалізації, що свідчить про їхнє прагнення зберегти існуючу аграрно-промислову спеціалізацію. Стосовно промисловості, навпаки, частка її інвестицій загалом більша у промислових регіонах, наприклад максимальний показник у Запорізькій області становить 70,6%, в Луганській - 64,2%. Суттєво домінує частка вкладених інвестицій у промисловість у Житомирській області - 68,5% проти 5,7%. Водночас більшість аграрно-промислових регіонів має цей показник на рівні до 32%.

Для визначення ключових особливостей та кількісних меж розвитку регіонів з різною виробничою спеціалізацією (табл. 3) скористаємося підходом М.І.Тетеріна [13, с. 18], згідно з яким аналізується співвідношення мінімальних і максимальних показників регіонів різного виробничого типу.

Таблиця 3

Порогові значення статистичних показників регіонів України в 2010 р. з різною виробничою спеціалізацією (%)*

Типи регіонів	Частка у ВРП		Частка в загальній чисельності населення регіону		Частка чисельності зайнятих у регіоні	
	Промисловість	Сільське господарство	Міське населення	Сільське населення	Промисловість	Сільське господарство
Промислові регіони	18,1-45,6	3,4-7,3	80,0-90,5	9,5-20	26,8-42,8	3,0-6,2
Промислово-аграрні регіони	12,1-37,0	6,1-18,4	37,2-67,4	32,6-62,8	13,7-28,7	1,7-13,3
Аграрно-промислові регіони	9,4-15,9	15,2-21,2	42,1-62,0	38,0-57,9	14,4-22,8	4,4-12,4

* Розраховано автором за даними [1; 8].

Отже, порогові значення частки промисловості у ВРП відрізняються щодо регіонів різних типів у середньому на 10%, отже, регіони чітко розмежовуються за групами спеціалізації граничними значеннями відповідних показників. Аналогічна ситуація щодо сільського господарства, де показник "розмежування" регіонів за часткою сільського господарства у ВРП становить 3-11%. Максимальні показники частки міського населення тим вищі, чим індустріально розвиненіший регіон - від аграрно-промислового до промислового. Проте щодо сільського населення, то його частка не підтверджує ймовірну гіпотезу, що вона має бути найвищою у регіонів аграрно-промислового типу; вона лише чітко відмежовує промислові регіони 20% частки сільського населення. Частка зайнятих у промисловості регіонів також чітко розмежовує регіони за розвитком їх провідних галузей і вона є більшою щодо промислових регіонів. Те ж саме засвідчують максимальні показники щодо сільського господарства, а мінімальні є загалом невисокими щодо всіх трьох груп регіонів - до 4,4%.

Найбільш інтегральні показники регіонального розвитку стосуються демографічної ситуації. На сьогодні демографічна ситуація у більшості регіонів держави незадовільна (табл. 4).

Таблиця 4

**Порогові значення демографічних показників регіонів у 2011 р.*
(на 1000 осіб)**

Типи регіонів	Загальний приріст (скорочення) чисельності наявного населення			Кількість народжених	Кількість померлих
	Усе населення	Міське	Сільське		
Аграрно-промислові регіони	-7,5-+1,4	-4,6-+5,0	-13,3-+1,0	10,5-15,3	12,3-16,6
Промислово-аграрні регіони	-8,9-+1,1	-4,8-+5,3	-19,2-+2,4	9,1-14,8	12,1-18,5
Промислові регіони	-8,2- -4,3	-7,5- -3,4	-12,5- -5,5	9,3-11,0	14,8-16,3

* Складено автором за даними [4].

У 2011 р. лише шість регіонів збільшили своє населення: аграрно-промислові - Волинський, Рівненський і Чернівецький та промислово-аграрні - Закарпатський, Івано-Франківський і Київський. Найсуттєвіше зменшилася чисельність населення в Донецькій, Кіровоградській, Луганській, Полтавській, Сумській, Хмельницькій і Чернігівській областях, тобто більше в промислово розвинених, ніж у агропромислових. Проте в жодному промисловому регіоні не збільшилась кількість населення, на відміну від двох інших типів регіонів. Частка сільського населення загалом порівняно з міським скоротилася. Збільшується ж вона в містах, за винятком Закарпатської області. За співвідношенням кількості народжених і померлих особливо нега-

тивна ситуація склалася в таких промислово-аграрних регіонах, як Полтавський, Сумський, Черкаський і Чернігівський.

Аналізуючи статистичні показники щодо безробіття [7, с. 9], слід відзначити відмінності його показників у регіонах з різною спеціалізацією (табл. 5).

Таблиця 5

**Порогові значення показника безробітного населення у 2011 р.
(за методологією МОП)**

У % до економічно активного населення		
Аграрно-промислові регіони	Промислово-аграрні регіони	Промислові регіони
8,3-10,4	6,7-10,4	6,6-8,2

Так, в аграрно-промислових регіонах відсоток безробітних до загальної чисельності економічно активного населення за 2011 р. коливається від 8,3 у Волинській області до 10,4 у Тернопільській та Рівненській. Промислово-аграрні регіони мають найнижчий показник 6,7% у Київській області і найвищий 10,4% - у Чернігівській області. Разом з тим максимально граничні показники безробітних в аграрно-промислових та промислово-аграрних регіонах однакові і сягають 10,4%. Серед промислових регіонів найнижчий показник у Луганської області - 6,6%, а найвищий у Донецької - 8,2%. Отже, аграрно-промислові регіони мають більші проблеми з працевлаштуванням населення, ніж промислові.

Показники доходів і витрат населення регіонів різної виробничої спеціалізації, що представлені у табл. 6, свідчать про те, що доходи і витрати населення тим вищі і тим більшу частку займають у загальній структурі, чим промислово розвиненіший регіон.

Таблиця 6

**Структура доходів та витрат населення регіонів за 2011 р.*
(середній відсоток регіону до загального обсягу по Україні)**

Тип регіону	Доходи, всього	З них			Витрати на придбання товарів і послуг
		Заробітна плата	Прибуток та змішаний дохід	Соціальні допомоги	
Україна	100	100	100	100	100
Аграрно-промисловий	2,0	1,6	2,7	2,2	2,0
Промислово-аграрний	3,2	2,9	3,8	3,3	3,4
Промисловий	6,0	6,4	5,3	6,4	5,5

* Складено автором за даними [6].

У середньому доходи населення аграрно-промислового регіону становлять 2% від 100 по Україні. Найнижчий показник у Чернівецькій області - 1,5%, а найвищий у Херсонській - 1,9%. У свою чергу, промислово-

аграрні регіони мають вищий від попередньої групи регіонів показник - 3,2%. Відповідно він становить у Закарпатському регіоні - 1,9%, а в Харківському - 6,1%. Промислові регіони мають найвищий рівень доходів. Так, у середньому доходи населення промислового регіону становлять 6% від 100 по Україні. Найнижчий показник має Миколаївська область - 2,4%, а найвищий Донецька - 10,7%.

Про розвиток регіонів суттєво свідчить розвиток будівництва, зокрема в контексті даного дослідження показники уведеного в експлуатацію житла (табл. 7).

Таблиця 7

Показники уведеного житла в 2011 р.*

Типи регіонів	Уведено тис. м ² загальної площі	Чисельність населення, тис. осіб	Уведено м ² на 1 тис. осіб	Порогові значення показника
Аграрно-промислові	1466,4	7898,6	185,6	75,8-267,2
Промислово-аграрні	4896,6	19610,4	249,7	87,2-610,6
Промислові	820,9	12966,1	63,3	34,4-101,0

* Складено автором за даними [2].

Як бачимо з даних таблиці, невисокі показники уведеного житла мають промислові регіони. Причому згідно із статистичними даними [2], найнижчий у Запорізькій області - 34,4 м² на 1 тис. осіб, а найвищий у Миколаївській - 101,0. Майже у 3 рази більший показник в аграрно-промислових регіонах, ніж у промислових, найнижчий у Кіровоградському - 75,8, найвищий у Тернопільському - 267,2. У 4 рази вищий показник промислово-аграрних від промислових і в 1,3 раза від аграрно-промислових. Найкраща ситуація в Київській області, де уведено 610,6 м² на 1 тис. осіб, та в Івано-Франківській - 420,5, а найгірша в Черкаській - 87,2.

Про якість життя в регіонах свідчить рівень злочинності. На жаль, протягом 2006-2010 рр. максимальні і мінімальні значення коефіцієнта злочинності зросли по усіх регіонах, причому до 2008 р. відбувалося зменшення, а в 2009 і 2010 р. він помітно підвищується, причому жоден регіон за цей період не зменшив рівень злочинності (табл. 8). Можна припустити, що це пов'язано з наслідками світової фінансово-економічної кризи, адже інших

Таблиця 8

Коефіцієнти злочинності по регіонах* (кількість зареєстрованих злочинів на 100 000 населення по регіонах)

Області	2006	2007	2008	2009	2010
Аграрно-промислові	483-941	513-900	430-902	479-953	495-1174
Промислово-аграрні	446-986	416-961	412-881	403-911	419-1025
Промислові	1030-1390	932-1490	928-1339	981-1379	1067-1543

* Складено автором за даними [9].

суспільних подій, які б вплинули таким чином на все суспільство в цей період не було відзначено.

Найвищі показники злочинності демонструють промислові регіони. У 2010 р. злочинів у цих регіонах за максимальним показником в 1,3 раза більше, ніж в аграрно-промислових та в 1,5 раза більше, ніж у промислово-аграрних регіонах. Протягом 2006-2010 рр. найнижчий рівень злочинності в Миколаївському регіоні (928-1067), а найвищий у Запорізькому (1339-1543). Мінімальний граничний коефіцієнт менший у промислово-аграрних регіонів, порівняно з аграрно-промисловими (завдяки Івано-Франківській та Закарпатській областям). Загалом же промислово-аграрні регіони мають помітно вищі показники злочинності.

Висновки. Отже, регіони з однаковою виробничою спеціалізацією характеризуються певними спільними особливостями. Так, аграрно-промислові регіони мають найнижчу частку міського населення та найвищу частку зайнятих у сільськогосподарському виробництві, а також кращі показники інвестицій у сільське господарство. Як позитивні особливості слід відзначити кращу, ніж у регіонів інших типів, демографічну ситуацію, у тому числі більшу кількість народжених, невисокі показники злочинності, високі індекси соціального середовища та сприятливу екологічну ситуацію. Проте в регіонах цього типу більша частка безробітних, найнижчий рівень доходів населення, найменший показник інвестицій в основний капітал та мало фінансується людський розвиток. Головні особливості розвитку промислово-аграрних регіонів полягають у тому, що на їх територіях кращий показник уведеного житла, найбільший показник інвестицій в основний капітал і загалом ці регіони переважно кращі за індексом людського розвитку. Водночас регіони мають найгірший показник співвідношення кількості народжених і померлих. Промислові регіони мають найвищу частку міського населення, зайнятих у промисловості, та інвестицій у промисловість, дещо більшу частку великих підприємств у загальній їх кількості. У цих регіонах найвищий рівень доходів населення і найбільше фінансується людський розвиток. Проте вони мають найнижчий показник уведеного житла і частки інвестицій населення в індивідуальне житлове будівництво, найвищі показники злочинності, найнижчі індекси соціального середовища та гіршу екологічну ситуацію.

Виходячи з існуючих спільних характеристик регіонів певного виробничого типу інструменти щодо їх розвитку та розвитку їх територіальних громад можуть бути подібними. Це потребує подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел

1. Валовий регіональний продукт за 2001-2009 роки : стат. зб. / за ред. І. М. Нікітіної. - К. : Держ. ком. статистики України, 2011. - 155 с.

2. Введення в експлуатацію житла у 2011 р. : експрес-вип. - К. : Держ. ком. статистики України, 2012. - 3 с.
3. *Гомонай-Стрижко М. В.* Реструктуризація деяких територіальних промислових утворень Львова в логістичні центри: актуальність і принципи реалізації / М. В. Гомонай-Стрижко, Л. Т. Шевчук // *Наук. записки.* - Львів : Укр. акад. друкарства, - 2007. - Вип. 2 (12). - С. 90-94.
4. Демографічна ситуація в Україні у 2011 році : експрес-вип. - К. : Держ. служба статистики України, 2012. - 26 с.
5. *Дишлюк Н. І.* Особливості регіонального розвитку сільських територій України / Н. І. Дишлюк // *Наук. вісн. Нац. ун-ту біоресурсів і природокористування України.* - К. : НУБПУ, 2010. - Вип. 154. - С. 226-230.
6. Доходи та витрати населення за регіонами України за 2011 рік. - К. : Держ. служба статистики України, 2012. - 20 с.
7. Економічна активність населення у 2011 році : експрес-вип. - К. : Держ. служба статистики України, 2012. - 19 с.
8. Регіони України 2011 : стат. зб. - К. : Держ. служба статистики України, 2011. - 783 с.
9. Соціальні індикатори рівня життя населення : стат. зб. - К. : Держ. служба статистики України, 2011. - 203 с.
10. *Стадницький Ю. І.* Розміщення продуктивних сил (теоретичні основи) / Ю. І. Стадницький, А. Г. Загородній. - К. : Знання, 2008. - 351 с.
11. Сталій розвиток промислового регіону: соціальні аспекти : монографія / О. Ф. Новікова, О. І. Амоша, В. П. Антонюк та ін. ; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. - Донецьк, 2012. - 534 с.
12. *Тараканов М. Л.* Принципи формування регіональних логістичних комплексів / М. Л. Тараканов // *Вісн. соц.-екон. дослідж.,* 2012. - Вип. 1 (44). - С. 122-128.
13. *Тетерин Н. И.* Управление инновационным развитием региона аграрно-индустриального типа в условиях неравновесной экономики / Н. И. Тетерин. - Саратов : СГСЭУ, 2011. - 44 с.